

KORSÓS NÉ DELACASSE Krisztina
adjunktus
PTE ÁJK

DOI: 10.15170/DIKE.2020.04.01.08

**„Hogy karunk érdekeinek emelésére az egyesek nemes szándéka és tettereje egyesüljön”
A budapesti ügyvédség testületté szerveződése a 19. században**

**„To unite the noble intentions and vim of individuals to raise the interests of our faculty”.
The corporate organization of the lawyers of Budapest in the 19th century**

The corporate organization of Hungarian lawyers began in the first half of the 19th century, when lawyers realized that together they could work more effectively to raise their moral and professional esteem, and to reform the rules that applied to them. The most active in the country in this field were the lawyers of Budapest, who, after several antecedents, founded the Budapest Lawyers’ Society in 1865–67. The goals of the society included the maintenance of moral credit and authority, the promotion of academic qualification, the development of legal knowledge, the identification of judicial shortcomings, the contribution to the uniform development of domestic legal life, as well as the assistance of members in need, their widows and orphans. The society was abolished in 1875 to give place to the Budapest Bar Association, established by Act No. 34 of 1874.

Keywords: 19th century, Hungarian lawyers, faculty of lawyers, lawyers’ associations, Budapest Lawyers’ Society, Budapest Bar Association, Code of Conduct of Lawyers

1. Ajánlás

Kajtár István indított el egy olyan terület felé, amelyet a legrövidebben úgy fogalmaznék meg, az ügyvédség magyarországi történetének kutatása. A javaslata logikusnak tűnt, hiszen korábban egy másik jogász hivatásrend, az ügyészség létrejöttét vizsgálva már elvetődtem e környékre. Mindenki tudja, akinek már része volt benne, hogy bármely kutatói feladat voltaképpen egy soha véget nem érő folyamat. Az ember megpróbálja áttekinteni a végtelen rónaságnak azt a szeletét, amelyet művelésre kijelöltek számára, vagy amelynek művelését maga választotta; olykor fűszárlól fűszálra haladva megkísérel valami olyasmit begyűjteni, amivel korábban még senki nem találkozott, vagy legalább az összegereblyézett szálakból rendet rakni, a kazalból kiválogatni, ami értékes. Olykor aratásra is sor kerül, de a szorgos munka sem hozza meg feltétlenül mindig a várt termést. Néha azonban leszakítható egy-egy szép, érett gyümölcs – ilyennek tekintem az ügyvédi kamarák megalakulásával foglalkozó doktori disszertációm is, amelyet az ő témavezetésével készítettem el. Emlékszem esetekre, amikor felhívta a figyelmemet, ha szerinte néhány történész vagy jogász kolléga is ezen a réten kaszált (vagy ahogyan ő szerette mondani: belekaszált a rétembe). Magam ugyan soha nem tekintettem e földet kizárólag a sajátomnak, és egy ideje más térség felfedezését tűztem ki célul, az ember természetesen soha nem tud teljesen elszakadni egy valamikor művelt, jól

megismert területtől és néha maga keresi fel újra, máskor pedig külső készítmények hatására tesz ismét látogatást a rég látott vidéken. Ilyen volt ez év elején a Budapesti Ügyvédi Kamara megtisztelő felkérése is, hogy tartsak előadást a megalakulás 145. jubileuma alkalmából tartott ünnepi ülésükön.¹ Erre készülve ismét ellátogattam egykori „kiskertembe”, ami ugyan komoly termést ennyi év „elhanyagoltság” után nem ígért, de némi „talajrendezést”, „újraásást” követően mégis sikerült egy apró új virágocskát leszakítanom. Ezt szeretném most *István* emlékének ajánlani.

2. Az ügyvédekre érő kritika és ennek lehetséges okai

„Ha a Corpus jurisunknak az ügyvédekre vonatkozó rendelkezéseit tekintjük (...) azt tapasztalhatjuk, hogy ez intézkedések úgy szólván kis fenyítő codexet képeznek. Aggodalmat ébresztő bizalmatlanság, cátoi szigor jellemzi azokat, az ügyvédek minden képzelhető visszaélései ellen irányozva, köteleességek és büntetések hosszú sorozatát képezik azok, de az ügyvédi magasabb érdekek, az ügyvédek jogainak biztosítása iránt a felekkel és bíróságokkal szemben, e törvényekben vajmi kevés gondoskodást találunk.” – vélekedett *Sárkány József* 1875. február 20-án a Budapesti Ügyvédi Kamara alakuló közgyűlésén.²

A történelem során az ügyvédekre számos kritika érte, amelyeket nem egyszer törvényeink is ismételték. Felmerül a kérdés, vajon hogyan lehet elkerülni, hogy az ügyvédségről a közvélemény negatív képet fessen. Tudtak-e, tudnak-e tenni maguk az ügyvédek bármit ezzel szemben, s ha igen, hogyan? Néhány válasszal már a 19. század is szolgálhat.

Hans Liermann az ügyvédek múltbéli rossz megítélését több okra vezeti vissza.³ A közvélemény egyrészt elvárja az ügyvédtől, hogy ügyfelét minél eredményesebben képviselje, másrészt viszont ugyanezt fel is rója: erkölcstelen az igazságszolgáltatásban az a szereplő, aki nem pártatlan. Ráadásul az ügyvéd hivatásszerűen és ellenérték fejében foglalkozik mások jogi természetű ügyeivel, ami a laikusokban úgy csapódhat le, hogy saját tudásbeli fölényéből vagy mások hozzá nem értéséből húz hasznot, s ezt néha pénzségnek állítják be. Amikor pedig az ügyvéd a büntető eljárásban védelmet lát el, úgy tekintenek rá, hogy egy kicsit maga is „részesese lesz” védence „bűnének” (arról nem is beszélve, hogy sokakban eleve az a képzet él, hogy a terhelt mindig bűnös). Ezek a sztereotíp általánosítások sok kárt okoztak az ügyvédségnek, mint ahogyan az is, ha valamely ügyvéd valóban nem felelt meg mindazoknak az erkölcsi követelményeknek, amelyek betartását tőlük elvárták, a közvélekedés pedig kiterjesztette ezek megítélését az egész ügyvédségre.

Már *I. Lipót* 1694-ben kiadott királyi rendelete megkülönböztetett jó és rossz ügyvédet, s utóbbiakról azt írta: ezek vetnek rossz fényt az egész tiszteletreméltó karra, az olyanok, akik nyereségvágyból vegyesen vállalják a jogos és jogtalan igények érvényesítését, megbízóikat a hamis pervitelre okítják, netán olyanok, akiknek sem kellő jogtudásuk, sem kellő lelkiismeretük nincs. A 17. század végéig azonban nem mindig volt könnyű eligazodni, vajon milyen elvárásoknak feleljen meg az ügyvéd. Bár Magyarországon a már szinte hivatásszerűen felek perbeli képviselőjével foglalkozó jogász réteg kialakulása kb. a 15. század végére, a 16. század elejére tehető, amikor

¹ A tanulmány alapjául részben a 145 éves Budapesti Ügyvédi Kamara ünnepi elnökségi ülésén 2020. március 2-án elhangzott előadás szolgált, amelynek egy rövidített változata várhatóan a Pesti Ügyvéd hasábjain is megjelenik.

² A Budapesti Ügyvédi Kamara Közgyűlésének jegyzőkönyvei, 1875. 02. 20. (A teljes ünnepi beszédet idézi: KORSÓSNÉ, Az ügyvédi kamarák megszületése 94–95.)

³ LIERMANN, Richter, Schreiber, Advokaten 37–41.

az egyre bonyolultabbá váló perjogot már nem tudta bárki átlátni, rájuk is ugyanazok a normák vonatkoztak, mint azokra, akik csak alkalmilag foglalkoztak perbeli képviseléssel. *Varga Endrével* szemben *Bónis* ezt úgy fogalmazza meg, hogy ekkor még nem lehet ügyvédségről mint ügyvédi osztályról beszélni.⁴ A jogszabályok oldaláról vizsgálva ez azt jelenti, hogy egységes követelményrendszer velük kapcsolatban csak az 1694-es szabályzattal jött létre. Hazánkban ez foglalta össze első alkalommal az ügyvédekre vonatkozó elvárásokat, és előírta a kötelező ügyvédi esküt is, ezzel formálisan végképp elválasztva egymástól az ügyvédeket és azokat, akik az esküről szóló levél híján nem képviselhették megbízójukat a perben. A szokásjog megerősítette e szabályt, majd 1723-ban törvényben is rögzítették, hogy az eskü letétele nélkül az ország bíróságai előtt nem lehet képviselőként eljárni. Ez azonban még csak egyfajta erkölcsi szűrőként működött az ügyvédi „pályára” lépők részére: a szabályzatban foglaltaknak való megfelelést nem vizsgálták, ahogyan azt sem, vajon az ügyvéd jogi tudása, szakértelme elegendő-e. Először *Mária Terézia* idején (1769) tették kötelezővé az ügyvédi vizsgát a működés előfeltételeként, majd 1804-től egy újabb rendelet ezt jogi tanulmányok elvégzéséhez és 2 év gyakorlati idő kimutatásához kötötte. A keretek tehát immár egyre pontosabban rögzültek, a kérdés pedig az volt, vajon elegendő-e mindez ahhoz, hogy az ügyvédség mint valóban „tisztelreméltó testület” jelenjen meg a jogkeresők szemében és az ország közéletében. A kifejezésnek mindkét tagja fontos: tiszteletre (és bizalomra) méltóvá válni, illetve testületté válni. Az ügyvédség – és ezen belül a most vizsgálandó budapesti ügyvédség – 19. századi története azt mutatja, hogy a kettő egymással szorosan összefüggött. *Bónis* is épp azt tartotta jelentős különbségnek a nyugat-európai ügyvédséggel való összehasonlításban, hogy a jogászság testületi szervezete és ennek a hivatási morálja, ami létezett pl. Angliában vagy Franciaországban, évszázadokon keresztül hiányzott a középkori Magyarországon.⁵

3. Első kíséretek az ügyvédek összefogására

A 19. században azonban már a hazai ügyvédek maguk is felhívták a figyelmet arra, hogy leginkább összefogással tehetnének annak érdekében, hogy a róluk keletkezett képet újrafessék, illetve hogy az ügyvédséget mind szellemi mind erkölcsi értelemben emelni tudják, továbbá valamiféle változást érhessenek el az együttes fellépés által. A reformkorban pedig még erőteljesebbé vált az igény a közösséggé szerveződésre, az önálló szervezeti keretek megteremtésére. Nem volt teljesen előzmények nélküli az ügyvédek közti kooperáció, hiszen a *Mária Terézia* rendeletében foglaltakkal szembeni tiltakozásul már írtak a magyar kúriánál működő ügyvédek egy közös felíratot, amelyet a királyi táblához címeztek, de azzal, hogy juttassák el a királynőhöz.⁶

1827-ben az országgyűlés újraélesztette a több jogterületre kiterjedő, 1790/91-ben elhatározott kodifikációt, s a törvénykezési szervezeten belül tüzetesebben szándékozott foglalkozni az ügyvédi állapotok rendezésével is.⁷ Az eddigi rendtartások mindegyike rendeletként látott napvilágot, ezért a törvénybe foglalás komoly előrelépést jelentett volna a szabályozásban. Az

⁴ BÓNIS, A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon 11–12., VARGA, A hivatásos ügyvédi osztály kialakulása 625–642.

⁵ BÓNIS, A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon 12.

⁶ KUN, A magyar ügyvédség története 207–213., FÖLDVÁRI, A magyar ügyvédség és a magyar közélet 25–34. A rendelet következtében elvégzett összeírás szerint 39 ügyvéd működött a királyi kúria mellett (az elvart, szükséges 50-hez képest). KUN, A magyar ügyvédség története 206.

⁷ 1827:VIII. tc.

országos bizottság azonban még mindig a régi „nyomdokokon haladt”, az ügyvédek által megvalósítható jogsértéseket, a jogsértő ügyvédek elmarasztalását állítva a középpontba.⁸ A pesti ügyvédség színe-java már ekkor fellépett ezzel szemben, mivel méltánytalannak érezték ezt a beállítást. Ismét emlékiratot szerkesztettek, amelyben visszautasították, hogy a közvélemény tájékozatlanságából fakadó általánosításokat és az előítéleteket a törvényhozás a szabályozás kiinduló pontjaként fogadja el. Ahogyan *Sárkány József* fogalmazott, a pesti ügyvédség ezzel „*a felébredt önértzetnek olly nemes és meleg kifejezést adott, melly már akkor öntudatos eréllyel hangsúlyozta a testületi szellem önbecsölését és bizalmat teremtő erkölcsi hatalmát*”.⁹

Közös, több ügyvéd által aláírt előterjesztésekkel a következő évtizedekben is lehet találkozni. A magyar ügyvédi kar 1896-os történeti kiállításának katalógusában található pl. testületi folyamodvány 1832-ből és 1845-ből is (a fenti memorandumok azonban nem szerepeltek a kollekcióban).¹⁰ Az 1832. évi *petitumot* a Hétszemélyes Táblához intézték „*Curialis Prokatori kar*” aláírással, és törvénykezési, valamint ügykezelési kérdésekkel foglalkozott, továbbá kérték az ún. „*Procuratorie*” üresen álló termének heti 2-3 alkalommal való rendelkezésre bocsátását ülésezés, tanácskozás céljából. A későbbi, 1845-ből való tétel „*budapesti ügyvédek testületi folyamodványa*” megnevezéssel került be a gyűjteménybe. A leírás szerint 46 ügyvéd aláírását tartalmazta ez a kérvény, amelyet a személynökhöz intéztek négy témakörben: a teremhasználat kérdésköre mellett (a *Curia* akkori épületében levő ún. „régí ügyvédi termet” kívánták visszakérni, amely valószínűleg azonos a korábban már igényelt teremmel) a zugírászkodás ellen, továbbá ismét ügykezelési reformok, illetve az öltözet szabályozása iránt szólaltak fel. Az utóbbi arra irányult, hogy az ügyvédek számára írják elő a nemzeti díszöltöny hordását.

Az ügyvédség tekintélyének emelése, a magasztos célok megvalósítása érdekében társulat alapításának az ötlete is felmerült. Az első ilyen kísérletről 1832-ből van tudomásunk, amikor egy jogi szótár megalkotása érdekében kívánt együttműködni a pesti ügyvédség, ám ez a kísérlet ekkor még eredménytelen maradt.¹¹ Nem egészen egy évtized múlva, 1841-ben újra nyilvános összejövetelt tartottak és huszonegy tagból álló választmányt is alakítottak *Benyovszky Péter* elnöklete alatt. A céljuk egymás jobb megismerése, továbbá a visszaélések elleni közös fellépés volt, valamint szakmai önképzést is meg kívántak valósítani azáltal, hogy majdani gyűléseiken nehezen eldönthető jogi kérdéseket vitatnak meg.¹² E testület későbbi működéséről sajnos nemigen lelhető fel anyag, illetve a jelen információk alapján nem állapítható meg pontosan, hogy mindazok az utalások, amelyeket a pesti ügyvédséggel kapcsolatban ezt követően találni (pl. az 1845-ből származó fent említett folyamodvány) vajon mennyiben kötődnek ehhez a szerveződéshez. Annyi bizonyos, hogy a pesti ügyvédi kar, amely ekkor még „*társulaton kívüli állapotban*” volt, többször is összegyűlt a 40-es évek végén és közösen is dolgozott egy olyan ügyvédi rendtartás tervzetén, amelyet az 1847-48-

⁸ Egy későbbi ezzel ellentétes vélemény viszont épp azt mondja, hogy a törvények szigora fejlett etikai érzékre vallott, és éppen hogy emelte a becsületes munkát végző ügyvédek tekintélyét. MARKOS, Ügyvédi tisztesség és kari tekintély 134–135.

⁹ A Budapesti Ügyvédi Kamara Közgyűlésének jegyzőkönyvei, 1875. 02. 20.

¹⁰ Sík, A magyar ügyvédi kar történeti kiállításának katalógusa 18-19. (173. és 177. sorszám alatti tételek). Magáról a kiállításról később még lesz szó.

¹¹ Könnyen lehet, hogy ezek már a Törvénytudományi műszótár elkészítésének első lépései voltak, hiszen annak előmunkálatai 1831-ig vezetnek vissza. Törvénytudományi műszótár, III–IV.

¹² PALUGYAY, Ügyvédek 67.

as országgyűlés elé szerettek volna terjeszteni.¹³ Az együttes törekvések mellett továbbá egyéni munkák is elkészültek. 1841-ben *ifj. Palugyay Imre* „*Ügyvédek, korszerű tervezet ezeknek ügyében*” címmel elsőként tette közzé az ügyvédi reformra vonatkozó elemzését, és ugyanebben az évben három ügyvéd (*Német György, Ócskay Ignác* és *Justh Ferenc*) is előterjesztett bizonyos reformjavaslatokat (a források hiányossága miatt egyelőre sajnos nem állapítható meg, kihez és milyen tartalommal).¹⁴ 1848-ban jelent meg *Tóth Lőrinc* „*Ügyvédi állapotok. Röpirat ügyvédi érdekekben*” című értekezése, majd szintén még ebben az évben *Kaill Sándor* „*Ügyvédreform*” című brosúrája.¹⁵ *Kaill* műve ráadásul egészen szoros kapcsolatot mutat a pesti ügyvédség készülő tervezetével, tudniillik az ügyvédválasztmány eredetileg az ő javaslatából indult ki, ám azon olyan lényegi változtatásokat tettek, amelyekkel a szerző nem tudott egyetérteni, ezért publikálta saját eredeti munkáját *Deák Ferenc* igazságügyi miniszterhez címezve.¹⁶ A sors fintora, hogy az ő írása így fennmaradt, míg a pesti ügyvédség munkálata jelen ismereteink szerint nem.

4. A Budapesti Ügyvédegylet megalakulása és a működés kezdetei

A szabadságharc eseményei meggátolták a kodifikációt, a neoabszolútizmusban pedig az oktrojált ügyvédi rendtartás autonómiával nem bíró ügyvédi választmányokat állított fel. Bár az Októberi Diplomát követően visszaállt az 1848 előtti magyar igazságszolgáltatási szervezet, és megcsillant a remény, hogy ügyvédi társulatok alapítására sor kerülhet, a provizórium idején, 1861–65 között ismét szóba sem kerülhetett, hogy bármilyen alulról induló magyar kezdeményezés szárba szökkenjen. Csak az 1860-as évek második felétől indulhatott meg az önszerveződés, és jöhettek létre az ügyvédegyletek, amelyek céljai a tudományos művelődés, a testületi szellem felébresztése, az ügyvédek megillető erkölcsi hitel és tekintély fenntartása, törvényjavaslatok előkészítése és ezáltal a hazai jogélet fejlesztése, valamint özvegyeik, árváik segélyezése voltak.¹⁷

Mind közül ekkor is élen jártak a budapesti ügyvédek: „(...) a fővárosi ügyvédi kar volt az, mely a legujabb időkben is minden módot és alkalmat megragadott a testületi szellem ébresztésére, nemesbítésére, s az erkölcsi solidaritás eszményének érvényesítésére. A mit évtizedek hosszú sora nem tudott megérlelni, a mit nem lehetett még az időben a törvényhozás terén diadalra juttatni, megkísérelte azt társulati téren megközelíteni”.¹⁸ A budapesti ügyvédegylet létrehozását *Sárkány József* már 1865. november 4-én egy ügyvéd-összejövetel alkalmával indítványozta, ötlete pedig nyomban teljes elismerésre és helyeslésre talált kartársai részéről.¹⁹

¹³ Életképek 1847/20. 641., *Kaill*, *Ügyvédreform* 6., *Tóth*, *Ügyvédi állapotok* 52.

¹⁴ *Sík*, A magyar ügyvédi kar történeti kiállításának katalogusa 19. (175. tétel).

¹⁵ *Korsósné*, Az ügyvédi kamarák megszületése 17–30.

¹⁶ *Tóth*, *Ügyvédi állapotok* 52., *Kaill*, *Ügyvédreform*, 6., 1848 nyarán *Deák* több jogterület kodifikációját is próbálta megkezdeni, és a perrend kapcsán az ügyvédségre is sort akartak keríteni. *Korsósné*, Az ügyvédi kamarák megszületése 23.

¹⁷ *Korsósné*, Az ügyvédi kamarák megszületése 31–37., 95., *Kun*, A magyar ügyvédség története 303–304.

¹⁸ *Sárkány József* ünnepi beszéde 1875. 02. 20.

¹⁹ A tanácskozás célja eredetileg az volt, hogy *Thanhoffer Pál* bíró megkeresésére az igazságszolgáltatás helyzetének javításáról alakítsanak ki véleményt és adjanak neki tanácsot az ügyvédek. *Kun*, A magyar ügyvédség története 302–303., *Korsósné*, Az ügyvédi kamarák megszületése 95. A kassaiak sem maradtak el sokkal, 1865. 12. 03-án már ott is „előleges értekezletet” tartottak és választmányt küldtek ki az alapszabály előkészítésére, de aztán 1866 őszéig húzódott ennek elkészülte. Az alakulás náluk is 1867 őszére tolódt. *Törvénytörvényi Csarnok* 1866/76. 308., 1867/72. 300.

Az alakulás azonban mégsem ment olyan egyszerűen, mint ahogyan az első látszatra tűnt. Noha egy bizottság már hamarosan kidolgozta az alapszabály-tervezetet, az összehívott gyűlésen azt nem támogatta mindenki egyöntetűen, néhányan ahhoz ragaszkodtak, hogy zártkörű ügyvédi egyesület legyen, mások viszont országos jogtudományi egyesületet szerettek volna létrehozni. Így újabb tárgyalásokra került sor, míg megállapodtak és elfogadták a „Budapesti ügyvéd egyesület” nevet, továbbá annak alapszabályait.²⁰ A több lapban és többször is közreadott 1866. április 26-án kelt meghívóban – amely május 30. délután 5 órára szól, az ún. 40-es bizottság által „véglegesen” megállapított alapszabály-tervezet megvitatására – a budapestieken kívül a vidéki ügyvédek is invitáltak.²¹ Az egyesületi alapszabályok (3–4. §) ugyanis különbséget tettek rendes és tiszteletbeli tagok között, az előbbieket pedig alapítókra, rendes beltagokra és kültagokra osztották, aszerint, hogy Budapest területén belül vagy kívül laktak. Rendes alapító tag az lehetett, aki legalább 200 Ft alapítványi tőkét fizetett be az egyesület javára. Az alapító és a tiszteletbeli tagok tagsága élethosszig illetve az egyesület fennállása idejéig tartott, míg a többi tag esetében öt évente meg kellett újítani az „alírást”, azaz a tagságot (6. §). A tagságról szólva említést érdemel, hogy annak alapja nem az volt, hogy valaki folytat-e ügyvédi gyakorlatot, hanem hogy rendelkezik-e ügyvédi oklevéllel. Így olyan az igazságszolgáltatásban vagy a közigazgatásban működő neves jogászok is tagjai lehettek (és lettek is) az ügyvédegysületnek, akik nem az ügyvédi pályán dolgoztak.²²

Az egyesület megalakulását be kellett jelenteni a belügyminiszternek, s az általa jóváhagyott alapszabályokat 1867-ben a hírlapokban is közzétették.²³ Horváth Károly ideiglenes egyesületi elnök 1867. augusztus 2-án intézett nyilvános felhívást az ügyvédi karhoz, amelyben örömet fejezte ki, miszerint végre eljött az idő, „hogy karunk érdekeinek emelésére az egyesek nemes szándéka és tettereje egyesüljön”. Szólt az egyesület céljairól (az ügyvédi kar társadalmi érdekein kívül a tudomány előmozdítása, a tagok és családtagjaik segítése)²⁴, és arról, hogy ezeket annál könnyebben el

²⁰ KUN, A magyar ügyvédség története 303. A Budapesti ügyvédegysület alakulási évének – valószínűleg az első erre irányuló javaslat igenlésétől számítva – 1865-öt szokták tekinteni, de 1866-ban fogadták el az alapszabályokat, amelyek 17. §-a szerint az egyesületi pecséten a „Budapesti ügyvédi egyesület 1866.” körirat szerepelt, maga az alakuló közgyűlés pedig a belügyminiszteri jóváhagyást követően 1867-ben volt. A budapesti ügyvédi egyesületnek a m. kir. miniszterium által jóváhagyott alapszabályai, Jogtudományi Közöny 1867/33. 185–188. A nevet nem következetesen használták, pl. az alakuló közgyűlésre szóló felhívásban a „pest-budai ügyvédi egyesület” elnevezés szerepelt. Jogtudományi Közöny 1867/36. 216.

²¹ Különfélék. Simon Florent bizottmányi elnök aláírásával. Jogtudományi Közöny 1866/20. 319. Értésítés. Törvényszéki Csarnok 1866/35. 140., 1868/41. 164.

²² Pl. bírák is tagok lettek, sőt Horvát Boldizsár igazságügyi miniszter is jelentkezett alapító tagnak. Tárcza. A „Budapesti ügyvédi egyesület” f. hó 5-ki közgyűlése. Jogtudományi Közöny 1867/45. 283. Előfordult azonban, hogy ez ellentétet is szült az egyesületen belül, mint azt egy 1869-ből „egy egyesületi ügyvéd” aláírással megjelent vélemény is tükrözi. Röviden arról volt szó, hogy az egyesület közgyűlésében leszavaztak egy indítványt, amely egy elhunyt kartársról való jegyzőkönyvi megemlékezésre vonatkozott. A szerző úgy vélte, az ellenvéleménynek hangot adó tag azért nem állt a javaslat mellé, mert nem gyakorló ügyvéd, hanem hivatalnokként dolgozik, így „reá nézve egészen kétes becsű kincsnek tekinti az ügyvédi testület erkölcsi tekintélyét, mert ő egy más testületnek lévén tagja, — főleg ennek tekintélyét óhajtja emelni.” A b.-pesti ügyvéd-egysület f. évi r. közgyűléséből. Törvényszéki Csarnok 1869/18. 69–70.

²³ Jogtudományi Közöny 1867/33. 185–188., 192., Törvényszéki Csarnok 1867/63. 254., 257–258.

²⁴ Az alapszabály pontosan a következőképpen határozta meg az ügyvédegysület céljait (1.§): „Az ügyvédi testület megillető erkölcsi hitel és tekintély fenntartása, — tudományos képzettségének előmozdítása, — a jog- és államtani ismeretek fejlesztése és terjesztése; különösen a hazai törvénykezés terén felmerült jogkérdések fejtegetése, a törvénykezési hiányok feletti véleményezés, a szélszérieknek mutakozó javaslatok törvényszabta módokon és helyeken előterjesztése és ekekép egyesületi közreműködés a hazai jogélet egységes fejlesztése és javítására; végre a betegség vagy egyéb szerencsétlenség által sújtott és megszorult egyesületi tagoknak, ezek özvegyeinek és árvának segítése; szóval: az ügyvédi testület társadalmi összes érdekeinek előmozdítása.”

tudják majd érni, minél több tagot számlál az egyesület, így felhívta „Magyarország összes okleveles ügyvédeit, hogy a budapesti ügyvédi egyesületbe, mint tagok belépni szíveskedjenek”.²⁵

Magát az alakuló közgyűlést 1867. szeptember 28-ra tűzték ki, a helyszín a „városi tárgyalási terem” volt. A hirdetőben az is szerepelt, hogy akkor fogják megalakulni nyilvánítani az egyesületet, ha a résztvevők száma a már írásban jelentkezettek kivételével a 100 főt eléri.²⁶ Az első „felvonás” eredményes volt, mert az alapszabályt aláírásukkal már ekkor sokkal többen fogadták el magukra kötelezőnek, mint azt az alakuláshoz elvárták, ám az alakulási közgyűlés nem tudta elvégezni a munkáját az első alkalommal, így azt október 19-én folytatták a „városi törvényszéki tárgyalási nagyteremben (Piaristák)”²⁷, amikor a már aláírt és még aláírni kívánó tagokat ismét felhívták megjelenésre, hogy az alakulást befejezhessék és az egyesületi tisztségviselőket és választmányi tagokat is megválaszthassák.²⁸ Ez azonban nem történt meg 19-én. Az ideiglenes elnök hosszú ünnepi beszédet tartott, amelyet a Jogtudományi Közlöny teljes egészében közölt, azzal a jegyzettel, hogy a soron következő lapszámban az ülés jegyzőkönyvét is közreadják.²⁹ A következő szám viszont csak egy tömör, pár soros összefoglalót tett közzé a gyűlésről, amelynek végén a következőt kissé pikáris megjegyzés olvasható: „F. hó 26-án fognak a választmányi tagok s egyesületi tisztségviselők választatni. Reméljük, hogy az egyesület ekkor haladéktalanul szellemi működését is megkezdendi, mert eddig ugyan lassan haladtunk.”³⁰ Végül a folytatólag tartott közgyűlés 1867. november 5-én eredménnyel járt, az alakulás befejeződött.³¹

Az első rendes közgyűlést 1868. január 26-án tartották, tudniillik a rendes közgyűlés megtartására minden év január harmadik vasárnapját írta elő az alapszabály (19. §). Ekkorra 284 tagja volt az egyesületnek.³² Az első, 1868. évben három közgyűlésre is sor került.³³ (Rendkívüli közgyűlést az elnöknek akkor kellett összehívnia, ha a választmány vagy legalább 20 rendes tag az indokok felsorolásával ezt írásban kérte.)

Az ügyvédegylet megalakulása és megítélése körül még ez idő tájt is akadtak nézeteltérések. A Jogtudományi Közlöny 1868. évi első számában számolt be arról, hogy milyen tartalmú támadás érte a Magyar Újság hasábjain az egyesületet, és egyetértőleg közölték a titkár válaszát is azzal a megjegyzéssel, hogy úgy érzik, az egyesület létrejötte inkább üdvözlendő, és semmi szükség a gáncsoskodásra, ami csak rontja az ügyvédi kar hírnevét. (A támadó, bizonyos V. G. főképp azt kifogásolta, hogy az ügyvédegylet szellemisége nem eléggé szabadelvű, nem találta kellően magasztosnak az egyesületi célokat, továbbá a felvételtől vagy fel nem vételtől szóló döntéshozatalt is kifogásolta. A cikk az sejteti, hogy esetleg egy fel nem vett, sértődött jogász állhat a monogram

²⁵ Különfélék. Jogtudományi Közlöny 1867/33. 192.

²⁶ Felhívás a pest-budai ügyvédi egyesület alakulási közgyűlésére. Jogtudományi Közlöny 1867/36. 216., Törvényszéki Csarnok 1867/69. 284. Az azonos című, tartalmú és szinte azonos szövegezésű felhívásokban egy sajtóhiba miatt lényeges eltérés mutatkozott. Az ülés napjaként a Jogtudományi Közlönyben 09. 28., míg a Törvényszéki Csarnokban – tévesen – 09. 26. szerepelt. A tévedést egy későbbi lapszámban feltűnően szedve korrigálták. Törvényszéki Csarnok 1867/71. 296.

²⁷ Valószínűleg ugyanezt jelölte az előző felhívás „városi tárgyalási terme” is.

²⁸ Felhívás a pest-budai ügyvéd urakhoz. Jogtudományi Közlöny 1867/41. 256., Törvényszéki Csarnok 1867/79. 330.

²⁹ Jogtudományi Közlöny 1867/42. 257–260.

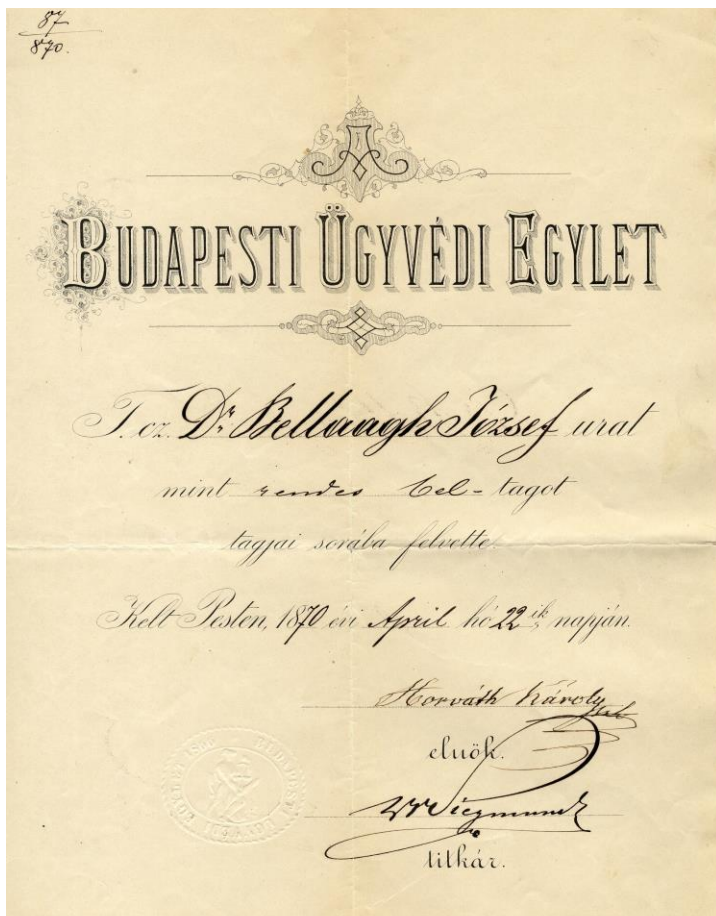
³⁰ Különfélék. Jogtudományi Közlöny 1867/43. 272.

³¹ Maga az elnök is megjegyezte: „hogy az idő előhaladt, s egyesületünk későn ébredt életre; azért gyors és kettőzötetett munkásságra van szükség.” Tárca. A „Budapesti ügyvédi egyesület” f. hó 5-ki közgyűlése. Jogtudományi Közlöny 1867/45. 282–283.

³² A budapesti ügyvédi egyesület által Pesten 1868. évi január hó 26-án tartott közgyűlés jegyzőkönyve. Jogtudományi Közlöny 1868/7., 49.

³³ Elnöki jelentés a budapesti ügyvédi egyesületnek 1868-ik évi működéséről. Jogtudományi Közlöny 1869/6. 41.

mögött.)³⁴ Az első közgyűlés is hangos volt azoktól az esetektől és az ezek által kiváltott vitáktól, amelyek középpontjában az alapszabály ama rendelkezésének érvényesítése állt, hogy a tagfelvételtől a választmány dönt titkos szavazással, és a döntést nem kell indokolni, a visszautasítással szemben pedig a közgyűléshez lehet folyamodni. Volt, aki visszavonta kérelmét, arra hivatkozva, hogy nem is kíván olyan társulat tagjává válni, ahová csak fellebbezéssel tud bejutni, más becsületbíróság kiküldését szeretne volna ügyében. Hosszas vitatkozás után végül elvetették az alapszabályok módosítását, a metódus az előbb ismertetett maradt.³⁵

1. kép: A Budapesti Ügyvédi Egyletbe rendes tagként történt felvételtől kiállított okirat Bellaagh József részére³⁸

Az egyesület tagjaiból igazgató választmányt alakított, amely harminc választmányi tagból, valamint a szintén választott hét egyesületi tisztviselőből állt (elnök, alelnök, titkár, ügyész, pénztárnok, ellenőr, könyv- és irattárnok). Első alkalommal az alakuló ülésen, később a rendes éves üléseken kellett a választásokat lefolytatni, a mandátum 1-1 évre szólt, a tisztségviselők a közgyűlés által megállapított fizetésben részesültek (15–16. §). Az első elnök Horváth Károly, az első alelnök a kezdeményező Sárkány József lett, titkár Matolay Elek, pénztárnok Polgár Mihály, ellenőr Funták Sándor, könyv- és irattárnok Bogdány Lajos, ügyész Gál Ernő.³⁶ (Később a jegyzőkönyveket, adatokat összefoglaló módon az egyesületi évkönyvek tartalmazták, az elsőt az 1869-70-es évekről adták ki).³⁷

Az 1867. év végén már előkészületeket tettek a szakosztályok megalakítására,³⁹ amelyek közül némelyik még decemberben, a többi a következő januárban létrejött és még 1868-ban

³⁴ Budapesti ügyvédegylet. Jogtudományi Közlöny 1868/1. 6–7.

³⁵ Különfélék. (A budapesti ügyvédegylet) Jogtudományi Közlöny 1868/5. 40.

³⁶ A „Budapesti ügyvédi egyesület” f. hó 5-ki közgyűlése. Jogtudományi Közlöny 1867/45. 282.

³⁷ SIEGMUND, A Budapesti ügyvéd-egylet évkönyve 1869/70

³⁸ Magyar Nemzeti Digitális Archívum, https://mandadb.hu/tetel/388617/Bellaagh_Jozsef_a_Budapesti_Ugyvedi_Egylet_rendes_tagja_1870, felhasználási licenc: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0> (2020. 07. 02.)

³⁹ Különfélék. (A Budapesti ügyvédi egyesület) Jogtudományi Közlöny 1867/52. 352.

megkezdtek működésüket is.⁴⁰ Elsősorban a négy szakosztály és a havonta tartandó rendes ülések szolgálták a tudományos működés kifejtésére.⁴¹ Az egyeslet könyvtárat hozott létre,⁴² helyiségekkel rendelkezett (ezek közül egyik a könyvtár, egyúttal olvasóterem is) és személyzetet is tartott.⁴³ Az alapszabály az igazgató választmányra bízta, hogy „az egyesleti működéseknek megfelelő alkalmas szállásról” gondoskodják (12.§). Az első rendes közgyűlésen a titkár arról számolt be, hogy még nem sikerült helyiséget szerezni, de Szent György napjától már biztosítva lesz, majd egy későbbi rendes ülésen a nyárra ígértek a beköltözést.⁴⁴ Az egyeslet helyiségeit a Váci utcában az ún. Szentkirályi-féle házban rendezték be és 1868 szeptemberében már itt tartottak ülést.⁴⁵

Az első közgyűlés azt is elfogadta, hogy az egyeslet hivatalos lapja a Jogtudományi Közlöny lesz, így ha a soron következő számtól a beharangozással ellentétben még nem is, de 1868. február 16-tól már mint „A budapesti ügyvédi egyeslet közlönye” jelent meg, amelyben a közgyűlések hiteles jegyzőkönyveit is közzétették.⁴⁶

Az alapszabályok 12. §-a alapján még az 1867 novemberi alakuló közgyűlésen megalkotott házi szabályaikból kiolvasható továbbá az egyesleti működés néhány fő vonása.⁴⁷ Eszerint az egyeslet helyiségei reggel 9-től este 10 óráig, és amennyiben valaki még jelen volt, legfeljebb éjfélig tartottak nyitva, azokat a tagok és a vendégeik általában szabadon használhatták, főként „társalgás és olvasásra”, a játék minden formáját azonban az egyeslet falai közül kizárták. A rendes ülési termet és a választmányi ülés termét csak akkor vehették igénybe a tagok, amikor ezekben ülést nem tartottak. A rendes ülés nem azonos a fentebb tárgyalt közgyűléssel, amelyre a helyszínt esetről esetre a választmány határozta meg. (Egy közös volt mégis ezekben az ülésekben: mindegyikben tiltották a házi szabályok a dohányzást.) Az egyesleti könyvtárat és a hírlapokat a tagok és vendégek helyben szabadon használhatták, és kölcsönözni is lehetett (egy személynek egyszerre csak egy munkát, legfeljebb egy hétre). Az egyeslet által alkalmazott szolgálkat azonban senki nem vehette igénybe „a helyiségeken kívül teljesítendő szolgálatra”. A közvetlen társalgáson kívül a tagok az e célból a

⁴⁰ Különfélék. (A budapesti ügyvédegylet) Jogtudományi Közlöny 1868/5. 40., Különfélék. (A budapesti ügyvédegylet) Jogtudományi Közlöny 1868/7. 56. Elnöki beszéd, a budapesti ügyvédi egyesletnek 1869. jan. 31-én tartott első rendes közgyűlésén, SIEGMUND, A Budapesti ügyvéd-egylet évkönyve 1869/70 9., KORSÓSNE, Az ügyvédi kamarák megszületése 55.

⁴¹ Már kb. egy év elteltével kritika is érte az egyesleti apparátus nehézkességét, hogy a szabályok szerinti működés sokszor túlságosan és feleslegesen elnyújtja a tárgyalási folyamatot, esetenként akadályozza a gördülékeny szakmai munkát. Budapesti ügyvéd egyeslet. Törvényszéki Csarnok 1869/7. 28.

⁴² TAKÁCS, Alternatív könyvtárak 14–15.

⁴³ Az első évben valószínűleg még csak 1 főt alkalmaztak, legalábbis a közgyűlésben elfogadott költségelőirányzat szerint. Különfélék. (A budapesti ügyvédegylet) Jogtudományi Közlöny 1868/5. 40.

⁴⁴ Különfélék. (A budapesti ügyvédegylet) Jogtudományi Közlöny 1868/5. 40., Jogtudományi Közlöny 1868/21. 161.

⁴⁵ Jogtudományi Közlöny 1868/39. 308., 1868/40. 314. Ugyanekkorától, 1868. szeptember végétől költözött ebbe az épületbe, a 3. emeletre a Jogtudományi Közlöny szerkesztői irodája is, amely előtte a Deák utca 14. alatt működött. Jogtudományi Közlöny 1868/38. 297., Jogtudományi Közlöny 1868/39. 301. A Szentkirályi-ház a később „Thonet-házként” nevezetessé lett épület szomszédságában található saroképület volt. Fővárosi Lapok 1890/263. 1933.

⁴⁶ Különfélék. (A budapesti ügyvédegylet) Jogtudományi Közlöny 1868/5. 40., 1868/6. 41., 1868/7. 49. 1969-ben felvetődött, hogy ez változzon meg és a Törvényszéki Csarnok legyen az új hivatalos egyesleti közlöny, tekintettel arra, hogy „az ügyvédegyletek függetlenségének jobban megfelel, ha független, nem a kormánytól függő szaklap által képviseltnek”, de a javaslatot elvetették. Törvényszéki Csarnok 1869/11. 44. (A Törvényszéki Csarnokot később a debreceni, majd az eperjesi ügyvédegylet választotta hivatalos lapjául és a Jogtudományi Közlöny a budapestiek mellett később további egyesletek – nagyváradi, kassai, kolozsvári stb.– hivatalos lapjává is vált. A budapesti egyeslet 1872-ig szerepelt a Jogtudományi Közlöny címlapján, egyéb ügyvédegyletek pedig 1876. év végéig.)

⁴⁷ Tárcza. A „Budapesti ügyvédi egyeslet” f. hó 5-ki közgyűlése. Jogtudományi Közlöny 1867/45. 283., SIEGMUND, A Budapesti ügyvéd-egylet évkönyve 1869/70 230–231.

helyiségekbe kitett fekete táblán rövid üzeneteket, értesítéseket hagyhattak egymásnak, „*melyek azonban 48 óra múltán letöröltetnek*”. Hirdetéseket is ki lehetett függeszteni ugyanitt, de ezekre előbb meg kellett szerezni a titkár ellenjegyzését. Hogy elkerüljék a különböző, az egylethez beérkezett aláírási ívek „*alkalmatlan kínálását*”, minden ilyesmit szintén e tábla közelében egy asztalon helyeztek el. Ugyanitt találták a tagok a panaszkönyvet, amelybe panaszaikat és kívánságaikat jegyezhettk be („*mindennemű panaszok, akár a helyiségek rendét, akár a szolgálak eljárását tárgyaazzák, akár pedig a helyiségek czélszerűbb kezelését tárgyaazó kívánságok*”).

5. Az ügyvédegylet szerepe az ügyvédi rendtartás és a Budapesti Ügyvédi Kamara létrejöttében

Az ügyvédegyletek mérföldkövet jelentettek az ügyvédi kar hazai szerveződéstörténetében, azonban a budapesti ügyvédségnek a többinél is komolyabb szerep jutott, különösen a jogszolgáltatással kapcsolatos reformok ügyében. Ahogy Kun László írja a századvégen: „*szellemi tevékenységét a kormány gyakran igénybe vevén [...] csakhamar oly erőt fejtett ki a jogtudomány s törvénykezés terén, hogy az igazságügyi kormányzásnál még nagyobb méltatásra talált*”.⁴⁸

Az egylet IV. (bírói szervezeti, magánjogi, perrendtartási és jogtanulmányi) szakosztálya már részt vett az 1868-as polgári törvénykezési rendtartás javaslatának bírálatában, sőt, saját értékelésük szerint a polgári bíraskodás alapelveinek kidolgozásában is döntő szerepet vállalt.⁴⁹ Ugyanez a szakosztály 1868-ban bizottmányt küldött ki az ügyvédi rendtartás alapelveinek kijelölésére, akár önálló javaslat szerkesztésére.⁵⁰ A Siegmund Vilmos vezetésével dolgozó bizottság az utóbbi utat választotta, 1869-re elkészült tervezetüket a szakosztály 10 ülésen keresztül kb. két hónapig tárgyalta, majd a rendes ülés elé terjesztette. 1870-ben a közgyűlés is elfogadta a „*Törvényjavaslat az 'ügyvédrendtartás' tárgyában. (Magyar- és Erdélyország számára.)*” című munkát, amelyet novemberben felterjesztettek az igazságügyi minisztériumhoz. Ez természetesen önmagában még nem jelentett volna semmi különösét, hiszen készültek már korábban is, pl. a reformkorban, olyan tervezetek, amelyek aztán semmiféle hatást nem gyakoroltak a törvényhozásra. Ez a munka azonban gerincét képezte az 1874. évi ügyvédi rendtartásnak, de legalábbis a törvény legelső, 1871-ben az igazságügyi miniszter által szakmai véleményezésre közzétett tervezetének.

A minisztériumban ugyanis az ügyvédi rendtartás ezzel párhuzamosan készülő javaslatát a beérkezett operátum alapján újból átvizsgálták és több helyen módosították, sőt egyes szakaszait (ezeket az 1871-es minisztériumi javaslat pontosan felsorolja) az ügyvédegyleti szövegezés precizitása, szabatosabb és teljesebb volta miatt abból szinte szóról szóra átvették. Elismerték, hogy az anyag azért is különös figyelmet érdemel, mivel a hazai ügyvédi karnak saját viszonyai rendezésére vonatkozó nézeteit tükrözi, így „*a közvélemény legjogosabb nyilvánulásának tekinthető*”.⁵¹ Hangsúlyozták annak fontosságát, hogy a rendtartás alapvető elveiben (egység, testületi vagy

⁴⁸ KUN, A magyar ügyvédség története 304.

⁴⁹ „*kidolgozta a bírói szervezési alapelveket*”, Elnöki beszéd, a buda-pesti ügyvédi egyletnek 1869. jan. 31-én tartott első rendes közgyűlésén. SIEGMUND, A Budapesti ügyvéd-egylet évkönyve 1869/70 10.

⁵⁰ A Budapesti ügyvédegylet negyedik (bírói szervezeti, stb.) szakosztályának évi jelentése 1868. és 1869. évről. SIEGMUND, A Budapesti ügyvéd-egylet évkönyve 1869/70 127.

⁵¹ Javaslat az ügyvédi rendtartás tárgyában (1871). Indokolás 47.

kamarai elv, felelősség, fegyelmi hatáskör, képzettség, önállóság és függetlenség, szabad működés és szabad verseny, ellentételezés) az ügyvédség és a kodifikátorok kezdettől fogva egyetértettek.⁵²

Az átdolgozásokat követően 1873-ban az országgyűlés elé kerülő törvényjavaslatot a budapesti ügyvédi kar némi elfogultsággal úgy értékelte, hogy az „egészben és nagyjában (...) az egyesület munkálatával megegyezik”, továbbá: „A budapesti ügyvédi egyesület munkálkodása alig találhatott bódítóbb elismerést, mint melyet az ügyvédi rendtartás nyújt, midőn ennek indokolásában elismertetik, hogy az egyesület által beterjesztett tervezet alapján a törvényjavaslat átdolgoztatott és az egyesület munkálatának legtöbb rendelkezése szabatosabb és kimerítőbb szerkezete miatt egészben elfogadtatott.”⁵³

Mindeme előzményeket⁵⁴ követően született meg az 1874. évi XXXIV. törvénycikk, az első modern magyar ügyvédi rendtartás. A benne foglalt felhatalmazás alapján az igazságügyi miniszter 35.365/1874. december 28-án kiadott körrendeletével meghatározta a kamarák székhelyeit és beosztását, a következő évben pedig megalakult az ország 28 ügyvédi kamarája.⁵⁵ Az eredeti tervek, az 1871-es javaslat szerint csupán 15 kamara lett volna, tudniillik a külföldi minták vizsgálata alapján nagyobb létszámú ügyvédi kamarák létrehozása tűnt célszerűnek. Az alacsony kamarai taglétszámban rejtett ugyanis némi elfogultság pl. a testületen belüli bíráskodás szempontjából.⁵⁶ Végül – nem szakítva magával az eredeti megfontolással – a törvény előírta, hogy egy kamara létrehozásához minimum 30 ügyvéd szükséges, de azt nem szabta meg, hogy összesen hány kamara lehet az országban.

A Budapesti Ügyvédi Kamara esetében ez a megszorítás mintegy felesleges volt. Az alakuló közgyűlésen ugyanis 430 fő ügyvéd vett részt. Hozzá kell tenni, hogy a miniszteri rendelet alapján ez nem csupán a fővárosi ügyvédséget jelentette, hanem a budain és a pestin kívül az Esztergomi, a Kalocsai valamint a Pestvidéki királyi Törvényszék területén működő ügyvédek is ide tartoztak. Még akkor is érdemes ezt megjegyezni, ha tény, hogy a fővárosi ügyvédség már ekkor is jóval nagyobb létszámot tett ki, mint a vidéki.⁵⁷ Az, hogy a kamara vidéki tagokkal fog megalakulni, már az előző év végétől kezdve élénken foglalkoztatta a budapesti ügyvédeket és okozott „mozgalmakat” az ügyvédségen belül. Különböző nézetek láttak arról napvilágot, hogy a kamarai tisztséget betöltők, valamint a választmányi tagok közül (az erre vonatkozó törvényi előírások figyelembe vételét követően is) mennyi vidéki és mennyi fővárosi ügyvéd legyen.⁵⁸ Előzetes tárgyalásokat, értekezleteket tartottak az ügyvédek, és a kortársak beszámolóí szerint igen heves érzelmeket váltottak ki a közelebbi kamarai választások. Végül a hetekig tartó „pártcsatározásokat” követően úgy jutott nyugvópontra a vita, hogy a választás előkészítésére egy ún. „ajánló hetes

⁵² Apróbb vita abban kimutatható az egyesület és a minisztérium között, hogy az alapelvek végső soron melyik szervtől származtak, mert mindegyik magának tulajdonította ezek kidolgozását. KORSÓSNÉ, Az ügyvédi kamarák megszületése 56.

⁵³ A rendes ülés elintézett tárgyai. Észrevételek az „ügyvédrendtartási törvényjavaslatra”. SIEGMUND, A Budapesti ügyvéd-egyesület évkönyve 1871 61.

⁵⁴ Részletesebben lásd KORSÓSNÉ, Az ügyvédi kamarák megszületése 55–58.

⁵⁵ Hozzá kell tenni, hogy a minisztérium eredeti tervei szerint csak 24 kamara lett volna, ügyvédi kéréseknek engedve határozott meg végül a rendelet 27 kamarát, és csak 1875 őszén módosították a kamarák számát 28-ra (miközben a szombathelyi kamara az eredeti rendeletben foglaltakkal ellentétben még áprilisban önállóan megalakult). MÁTHÉ, A magyar burzsoá igazságszolgáltatási szervezet 404., Jogtudományi Közlöny 1875/1. 8., KORSÓSNÉ, Az ügyvédi kamarák megszületése 92–93.

⁵⁶ Javaslat az ügyvédi rendtartás tárgyában (1871). Indokolás 58–59.

⁵⁷ TÓTH, A budapesti ügyvédi kamara alakulásáról 8., Sőt, júniusban már meghaladta a kamarai tagok létszáma a 700 főt. Jogtudományi Közlöny 1875/26. 224.

⁵⁸ TÓTH, A budapesti ügyvédi kamara alakulásáról 7–8.

bizottságot” hoztak létre. Ez a bizottság, úgy tűnik, be tudta tölteni a közvetítő szerepet a különféle nézetű tömörülések között és mindegyik irányzat véleményét figyelembe véve egy névsort állított össze a kamarai posztokra jelentkező és ajánlott személyekből. Ezt a listát – noha nem tették zárttá – a közóhaj összefoglalásának tekintették. Csak olyan személyeket vettek rá fel, akikről úgy vélték, hogy a közbizalom méltán tartja őket érdemesnek valamely kamarai tisztség betöltésére, és akik nem tartoznak egyik szélsőséges, önös érdekeket szem előtt tartó klikkhez sem. A kíváncsi úgy szól, hogy a kamarai választás során pártállástól függetlenül mindenki gondoljon a magasztos célra, a magyar ügyvédi kar reputációjának helyreállítására.⁵⁹

Az alakuló ülést 1875. február 20-án tartották a pesti megyeháza üléstermében, amely alkalmas volt ekkora létszám befogadására. Az épület már korábban is szolgált a vármegyei közgyűlések tartásán kívül jeles célokat.⁶⁰ A budapesti ügyvédségnek alkalmas saját épülete ekkor még nem is volt, az épp létrejövő kamarának pedig nyilvánvalóan semmilyen. Az elhelyezésről 1875 nyaratól van adat, ugyanis a Jogtudományi Közlönyben is hírül adták, hogy a kamara június 15-től a belvárosi Zöldfa utca (ma Veres Pálné utca) 12/a alatti „saját helyiségeibe” költözött.⁶¹ Székházépítés céljaira a székesfőváros csak később, 1893-ban adományozta azt a Szemere utca és Szalay utca sarkán lévő telket, amelyen ma is áll a kamara épülete.⁶² Az adomány előzményei 1892-re nyúlnak vissza, és a fővárosi közgyűlés ezzel a nagylelkű felajánlással egyúttal az ügyvédek által kifejtett pozitív ténykedést is elismerte. Az adományozást a belügyminiszter 1893. május 1-jén kelt 33921. (III. 5.) sz. rendeletével jóváhagyta, a szerződés a székesfőváros és a kamara között így júliusban létrejöhetett. A szerződés tartalmazta, hogy az e telken emelendő épületet ne használhassák idegen célokra, hanem kizárólag olyanokra, amelyek a kamarának akár mint hatóságnak, akár mint autonóm ügyvédi testületnek természetéből, rendeltetéséből, hatásköréből, vagy önmaga által hatáskörén belül, vagy törvényben kitűzött és kitűzendő feladataiból folynak. A tulajdonjogot hamarosan átjegyezték, a telket a kamara birtokba is vette és választmányt küldött ki az építkezés előkészítésére, azzal a céllal, hogy azt már 1894-ben megkezdjék. Az épület végül a Millennium évére, 1896-ra készült el, és rendkívüli közgyűlés keretében tartott ünnepséggel nyitották meg.⁶³

Visszatérve a kamara megalakulására, a nyitó beszéd megtartására *Sárkány József*⁶⁴, a Pesti királyi Törvényszék 1871-ben kinevezett elnökét kérték fel, hiszen a rendtartás azt írta elő (110.§), hogy az alakulás végett az a törvényszéki elnök hívja össze a kamara kerületébe tartozó összes

⁵⁹ SIEGMUND, A budapesti ügyvédi kamara alakulása 1.

⁶⁰ Mindaddig például, amíg a Magyar Tudományos Akadémiának saját épülete és reprezentatív terme nem volt (1865), az Akadémia üléseit jobbra itt, a pesti Vármegyháza dísztermében tartotta. Az MTA székháza, <https://mta.hu/hatteranyagok/az-mta-szekhaza-105350> (2020. 07. 21.)

⁶¹ Jogtudományi Közlöny 1875/25. 216., <https://hungaricana.hu/hu/budapest-idogep/terkep/> (2020. 07. 21.)

⁶² A döntés az 1893. február 22-én tartott fővárosi közgyűlésen született. *Ügyvédek Lapja* 1894/13. 5.

⁶³ Jogtudományi Közlöny 1896/38. 304.

⁶⁴ *Sárkány József* (1828 – 1903) ügyvédi oklevelét 1847-ben szerezte. Az 1848-as pozsonyi országgyűlésen a pest megyei követek mellett működött, Kossuth követi irodájának is a főnöke lett, majd Kossuth pénzügyministersége kezdetekor maga mellé vette elnöki fogalmazónak. A szabadságharcban hadbíró volt, de harcolt is, és őrnagyi címig vitte. Rövid külföldi tartózkodásból 1850-ben visszatérve ügyvédként működött, később Pest városa képviselőtestülete tagjává választotta. 1869-ben nevezték ki bírónak a királyi ítélőtáblához, emellett a pestkerületi esküdtszéki sajtóbíróság teendőivel megbízott táblai küldöttség elnök is volt. 1871-től a Pesti királyi Törvényszék, majd 1872-től 1875 októberéig volt a – miniszteri biztосként általa megszervezett – Budapesti királyi Törvényszék elnöke, majd tanácselnöke. 1886 végén a Budapesti királyi Itélőtábla alelnökévé nevezték ki, ahol 1887. 01. 03-tól a büntető szakosztályt vezette. 1901-ben vonult nyugalomba. Aktív éveiben választmányi tagja volt a Magyar Jogászegyletnek, alelnöke az Országos Jogászegyűlés állandó bizottságának, bizottsági tagja a székesfőváros és Pest vármegye törvényhatósági képviselőtestületének. SZINNYEI, Magyar írók [https://mek.oszk.hu/03600/03630/html/\(2020.07.21.\)](https://mek.oszk.hu/03600/03630/html/(2020.07.21.))

ügyvédet, majd nyitja meg az alakulási gyűlést, amelynek székhelyén az ügyvédi kamara feláll. Ez – amellet, hogy megfelelt a törvényi rendelkezéseknek – szerencsés egybeesés is volt, hiszen ő maga korábban ügyvédként működött, sőt mint fent említettem, ő volt a Budapesti Ügyvédegylet „ötletgazdája” és első alelnöke is. *Sárkány József* ünnepi nyitó beszédében már az üdvözlés során kifejezte a régóta várt törvény megszületése feletti örömét. Nem csupán azért, mert a szabályozás magas színvonalú, így kiállja a nemzetközi összehasonlítás próbáját, nemcsak amiatt, mert a törvényhozás végre felismerte az ügyvédi hivatás magasabb rendeltetését és szakított azzal a megközelítéssel, hogy az ügyvédek az igazságszolgáltatás „megrendszabályozandó” tényezőjének tekintse, hanem mert a rendtartásban ama nemes törekvések visszaigazolását látta, amelyért az ügyvédek – és különösen a pest-budai ügyvédek – évtizedek óta küzdöttek. „Az akkori sejtélem, az akkori obajitásunk ime valósult! Az 1874-i törvényhozás bölcs előrelátással és méltánnyalal érvényesítette egy részről azt, hogy ügyvédi jeles állást csak alapos készsűltsűű és jellemes férfiak foglalhassák el, más részről érvényesítette azt, hogy az ügyvéd magasztos hivatásában minden körűlműnyek között teljes önállósággal járhasson el, – és mindenek felett érvényesítette az önkorműnyzati jogot, a függetlenség létfeltételét akkor, midűn az ügyvédi testűlet legszentebb érdekeinek, és tekintélyének megóvását az erkűlcsi solidaritás alapjára fektetve, az ügyvédi kamara sajátkezűibe tette le.”⁶⁵ Az ülést az ünnepélyes megnyitó beszéd után már a korelnök vezette, aki felolvasta a törvény vonatkozó rendelkezéseit, majd megalakították a kamarai tisztségviselők választásához szűksűges szavazatszedű bizottságot. A közgyűlés magas létszámára tekintettel a szavazásra határidűt tűztek, az ülést pedig az eredmény kihirdetése végett február 22-én délután 4 órára elnapolták. A 22-én tehát újra összegyűlű fővárosi ügyvédi kar első rendelkezesei között szerepelt, hogy az alakulás körűli „előzűkeny figyelme és buzgalmaért” küldűtsűgileg fejezze ki hálás köszűnetét *Sárkány József*nek, s erre rűgvest meg is választották a küldűtsűget.⁶⁶ A szavazatszedű bizottság jelentese alapján a korelnök ismertette a választás eredményét, a BűK első elnöke *Ghyczy Gyula* lett. Mivel ez alkalommal két választműnyi póttag helyét nem sikerűlt betűlteni, ezért február 28-án folytatódott az alakulű közgyűlés és a választás.⁶⁷

A kamarai szervek tevékenységűket 1875. március 1-jén kezdték meg.⁶⁸ Az első rendes éves közgyűlést a jegyzűkűnyvek szerint március 20-án tartották meg, a Jogtudoműnyi Kűzűlűny a hó végén, március 31-én jelentetett meg errűl rűvid beszámolűt.⁶⁹

Kevés szó szokott errűl esni, de ama közszűjon forgű vélekedésű szemben, amely a Magyar Jogásű Egyűt jogelűdjeként tekint a Budapesti Ügyvédegyletre, a valóság az, hogy a Budapesti Ügyvédi Kamara megalakulását követűen az egyűt feloszlatta magát és vagyonát javarészt a kamarának adta át. A tervek között valűban szerepelt, hogy esetleg jogásűgyletté alakuljanak, de a Magyar Jogásűgylet végűl néhány évvel késűbb, más célkkal jűtt létre, saját

⁶⁵ A Budapesti Ügyvédi Kamara Közgyűlésének jegyzűkűnyvei, 1875. 02. 20., KORSÓSNÉ, Az ügyvédi kamarák megsűletese 93–95.

⁶⁶ A Budapesti Ügyvédi Kamara Közgyűlésének jegyzűkűnyvei, 1875. 02. 22.

⁶⁷ Jogtudoműnyi Kűzűlűny 1875/9. 72.

⁶⁸ KUN, A magyar ügyvédsűg története 339.

⁶⁹ Saját korábbi megállapításommal ellentűtben, amelyben azt feltűteleztem, hogy a kamarai irattár kolligátuma hiányos, ma már inkább azt tartom valűsűnűnek, hogy mivel a Jogtudoműnyi Kűzűlűnyben megjelent beszámolű kelte nincs feltűntetve, a március 31-én megjelent lapszám egy 20-án kelt összegűglolűt tett kűzzé az első közgyűlésrűl: „A budapesti ügyvédi kamara ma 3 órakor a megyeház nagy terműben tartá első közgyűlésűt.” Jogtudoműnyi Kűzűlűny 1875/13. (03.31.) 116., KORSÓSNÉ, Az ügyvédi kamarák megsűletese 96.

előzményének pedig inkább a jogászyűléseket tekintette.⁷⁰ Az 1875. év első felében az ügyvédegylet még működött (pl. véleményt formált törvényjavaslatról),⁷¹ de a nyár folyamán megszűnt. Ennek okát a kortárs röviden úgy foglalta össze, hogy mint az köztudomású, az egylet elérte célját, ezért megszűnt létezni.⁷² Utolsó közgyűlését, amelyen a feloszlásról döntöttek, 1875. június 26-án tartotta.⁷³ Ekkor az alapszabályaik értelmében (19. § h,) az egyleti vagyronról is rendelkeztek, és úgy döntöttek, hogy a meglévő alaptőkét és a segélypénztárt az egyéb még befolyó pénzzel együtt segélyalapítvánnyá átalakítva azzal bocsátják a Budapesti Ügyvédi Kamara rendelkezésére, hogy a létrehozott alapítvány a budapesti kamara betegség vagy egyéb szerencsétlenség következtében munkaképtelenné vált, vagy elszegényedett tagjainak illetve ezek özvegyeinek és árváinak segélyezésére szolgáljon. Az egyleti vagyron leltározására, annak részbeni kiadására stb. végrehajtó bizottságot küldtek ki, amely október közepére fejezte be munkáját. A belügyminiszter által jóváhagyott átadó határozat több mint 15.000 forintról szólt, és több kikötés mellett azt is tartalmazta, hogy a segélyezés során előnyt élvezzenek a külön mellékletben felsorolt volt egyleti tagok és családjuk, valamint hogy az alapítványi vagyont soha ne lehessen másra fordítani, mint magyar ügyvédek és hozzátartozóik segélyezésére. Az alapítvány részére átadott értékpapírokra és takarékkönyveken kívül természetben is kapott javakat a kamara, ugyanis az egyleti szakkönyvtár és a bútortart legnagyobb része megmaradt, ezeket a kamara vette át.⁷⁴

6. A fővárosi ügyvédi kar szerepvállalása a 19–20. század fordulóján

A modern ügyvédi rendtartás megalkotása és a kamarák létrejötte cezúrát jelentett az ügyvédség történetében, hiszen ezt megelőzően csak fakultatív testületek voltak, a teljes ügyvédségre kiterjedő, törvényben rögzített autonómiával rendelkező szervezet hiányzott. A jogszabály által biztosított két fontos pillér, az autonómia és a szabad ügyvédkedés alapján az ügyvédség megindulhatott a modern professzionalizáció útján, amelynek hőskora a 19. század utolsó évtizedeire tehető. A törvény rögzítette az ügyvédi kar jogszabály-kezdeményező illetve -véleményező hatáskörét, aminek nyomán körvonalazódni kezdett az a „küldetéstudat”, amellyel a modernizáció mellé álltak. Ennek további lendületet adott, ha úgy érezték, véleményük a jogalkotásban figyelmen kívül maradt, s nem mulasztották el ezt az igazságügyi kormányzatnál nehezményezni, bár a 19. század végén ez gyakran kimerült a jogrend szempontjából kisebb horderejű, inkább az ügyvédi megélhetést befolyásoló kérdések központba állításával. A hivatásszociológiai vizsgálatok szerint – amelyek fókuszában épp a fővárosi ügyvédi kar állt – a modernizációs szerepkör mellett a századfordulóra az ügyvédség már mint a jogállam védője identifikálta magát, s e társadalmi-hivatásbéli szerepük a 20. század első évtizedeiben erősödött, az egyre növekvő létszámú⁷⁵ és egyes egyéb kérdések mentén polarizált kart

⁷⁰ A Fővárosi Lapok rövid híre: „A budapesti ügyvéd egylet vasárnap d. e. tízenegy órakor rendkívüli közgyűlést tart, melynek főtárgya a választmány indítványa lesz: az egylet feloszlása, esetleg »jogász-egyletté átalakítása tárgyában.” Fővárosi Lapok, 1875/125. 568., Magyarország Jogászaikhoz. Jogtudományi Közlöny 1879/52. 413–415.

⁷¹ SCHNIERER Aladár: A büntetőtörvényjavaslat VIII-ik fejezete 166.

⁷² ZLINSZKY Imre: Jogtörténelmi vagy jog- és államtudományi társulat alapításáról 240.

⁷³ A meghívót a Jogtudományi Közlöny is közzétette június 23-án megjelent számában. Jogtudományi Közlöny 1875/25. 216.

⁷⁴ Jogtudományi Közlöny 1875/44. 380.

⁷⁵ A Budapesti Ügyvédi Kamara területén működő ügyvédek létszáma 1890 végén csaknem 900 (898) fő. Ügyvédek Lapja, 1891/12. 7.

pedig össze is tartotta. Feladatuknak tekintették pl. a közsabadságok, a sajtószabadság, a bírói függetlenség mellett való kiállást, amikor úgy érzették, ezek veszélybe kerülhetnek.⁷⁶

Az ügyvédi hivatást, és különösen a budapesti ügyvédi kart, a 20. század elején ez az elkötelezettség jellemezte. Több helyütt nyilvánították, hogy az ügyvédség szeizmográf, antenna, híd, amely felfogja és átvezeti, csatornázza a társadalom panaszait a jogalkotók illetve jogalkalmazók felé. Hangsúlyozták azonban, hogy a „jogrend őre”-szerep és a társadalmi szerepvállalás nem jelenti azt, hogy az ügyvédek politikai áramlatokra ülnének fel, sőt elvárták a szakmai működésben a pártsemlegességet, azt, hogy az ország törvényei, a sérelmet szenvedők mellett politikai irányzatoktól mentesen álljanak ki.⁷⁷

Mindehhez erős alapot jelentett nemcsak a már említett szabályozási háttér és autonóm szervezet, hanem az a tisztelet is, amellyel a kar az ügyvédség múltja és a hivatásnak tekintélyt adó nagy elődök felé fordult. Már 1893-ban arról döntött a Budapesti Ügyvédi Kamara, hogy feltárja és összegyűjti az ügyvédség múltját jelentő emlékeket.⁷⁸ A cél egyrészt egy millenniumi kiállítás összeállítása volt, majd az összegyűlt anyagból a magyar ügyvédség történetének megírása, amelyekből csupán az első valósult meg.⁷⁹ Noha az erre felkért *Sík Sándor* ügyvéd csak az anyag összegyűjtését és katalogizálást tudta elvégezni, a századforduló környékén két ügyvéd szerző is nagyobb lélegzetű munkát írt az ügyvédség történetéről (*Kun László, Králik Lajos*).⁸⁰ A századfordulót követő időszakban különösen jellemzővé váltak az évfordulós megemlékezések, a történeti apropójú ünnepi közgyűlések, amelyek lehetőséget teremtettek a hivatásról való elmélkedésre, az ügyvédi kar szerepének meg- illetve újrafogalmazására.⁸¹

Felhasznált források és irodalom

1874. évi XXXIV. törvénycikk az ügyvédi rendtartás tárgyában

<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=87400034.TV> (2020. 07. 02.)

A m. kir. igazságügyminiszternek 1874. decz. 28-án 35365. sz. a. valamennyi kir. bíróság és ügyészség vezetőjéhez intézett körrendelete: az ügyvédi kamarák számának s székhelyeinek megállapítás a tárgyában. Magyarországi Rendeletek Tára, 1874, 671–672.

A budapesti ügyvédi egylet által Pesten 1868. évi január hó 26-án tartott közgyűlés jegyzőkönyve. Jogtudományi Közlöny 1868/7. 49–50.

A budapesti ügyvédi egyletnek a m. kir. miniszterium által jóváhagyott alapszabályai. Jogtudományi Közlöny 1867/33. 185–188.

A Budapesti Ügyvédi Kamara Közgyűlésének jegyzőkönyvei 1875 – 1902. Budapesti Ügyvédi Kamara Irattára (jelzet nélkül)

BÓNIS György: A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon. Budapest 1971

⁷⁶ NAVRATIL, A jogász hivatásrendek története Magyarországon 69., 73–75., 80., 102–103., KORSÓSNÉ, Az ügyvédi kamarák megszűlése 163–168.

⁷⁷ NAVRATIL, A jogász hivatásrendek története Magyarországon 104–107.

⁷⁸ FÖLDVÁRI Béla: A magyar ügyvédség és a magyar közélet 3. (*Pap József* előszava)

⁷⁹ RÉTI, A jogi képviselő szerepe és a *ius patrium* 417–418.

⁸⁰ *Sík Sándor* (1853 – 1900) budapesti ügyvéd, hosszú időn keresztül a Budapesti Ügyvédi Kamara titkára. *Kun László* (1840 – 1896) 1869-től gyakorló ügyvéd Budapesten. Az ügyvédség történetéről szóló munkája 1887-től kezdődően folytatólagosan füzetekben, majd 1895-ben kötetbe foglalva jelent meg. SZINNYEI, Magyar írók <https://mek.oszk.hu/03600/03630/html/k/k13100.htm>, <https://mek.oszk.hu/03600/03630/html/s/s24001.htm> (2020. 07. 02.)

⁸¹ NAVRATIL, A jogász hivatásrendek története Magyarországon 105.

Életképek 1847/20.

Elnöki jelentés a budapesti ügyvédi egyletnek 1868-ik évi működéséről. Jogtudományi Közlöny 1869/6. 41–42.

FÖLDEVÁRI Béla: A magyar ügyvédség és a magyar közélet. Budapest 1920

Fővárosi Lapok 1875/125., 1890/263.

Javaslat az ügyvédi rendtartás tárgyában. Közzéteszi a M. kir. Igazságügy-ministerium. Pest 1871

Jogtudományi Közlöny 1866/20., 1867/33., 1867/36., 1867/41., 1867/42., 1867/43., 1867/45., 1867/52., 1868/1., 1868/5., 1868/6., 1868/7., 1868/21., 1868/38., 1868/39., 1868/40., 1869/6., 1875/1., 1875/9., 1875/13., 1875/18., 1875/25., 1875/26., 1875/28., 1875/44., 1879/52., 1896/38.

KAILL Sándor: Ügyvédreform törvényjavaslatban előterjesztve. Budapest 1848

KORSÓSNÉ DELACASSE Krisztina: Az ügyvédi kamarák megszületése Magyarországon. Budapest – Pécs 2012

KUN László: A magyar ügyvédség története politikai és társadalmi tekintetben, a legrégebbi időktől máig, párhuzamban a bírósági szervezet fejlődésével. Budapest 1895

LIERMANN, Hans: Richter, Schreiber, Advokaten. München 1957

MARKOS Olivér: Ügyvédi tisztesség és kari tekintély. Polgári Jog 1927/6. 133–137., Polgári Jog 1927/7. 161–167.

MÁTHÉ Gábor: A magyar burzsoá igazságszolgáltatási szervezet kialakulása 1867 – 1875. Budapest 1982

NAVRATIL Szonja: A jogász hivatásrendek története Magyarországon (1868/1869 – 1937). Budapest 2014

PALUGYAY Imre, ifj.: Ügyvédek. Korszerű tervezet ezeknek ügyében, Buda 1841

RÉTI László: A jogi képviselő szerepe és a ius patrium. In: MÁTHÉ Gábor (szerk.): A magyar jog fejlődésének fél évezrede. Werbőczy és a Hármaskönyv 500 esztendő múltán. Budapest 2014

SCHNIERER Aladár: A büntetőtörvényjavaslat VIII-ik fejezete. Jogtudományi Közlöny 1875/18. 165–167.

SIEGMUND Vilmos (szerk.): A Budapesti ügyvéd-egylet évkönyve 1869. és 1870. évre. Pest 1870

SIEGMUND Vilmos (szerk.): A Budapesti ügyvéd-egylet évkönyve 1871. évre. Pest 1872

SIEGMUND Vilmos: A budapesti ügyvédi kamara alakulása. Magyar Themis, 1875/7. 1.

SÍK Sándor (szerk.): A magyar ügyvédi kar történeti kiállításának katalogusa. Budapest 1896

Az MTA székháza. (SISA József: A Magyar Tudományos Akadémia – Séta a székházban, Budapest 2015 munkája nyomán) <https://mta.hu/hatteranyagok/az-mta-szekhaza-105350> (2020. 07. 22.)

SZINNYEI József: Magyar írók élete és munkái. <https://mek.oszk.hu/03600/03630/html/>

TAKÁCS Dániel: Alternatív könyvtárak, avagy egy lehetséges jövőkép. A Budapesti Ügyvédi Kamara könyvtárának stratégiai terve (szakdolgozat). 2011 <http://mek.oszk.hu/11300/11342/11342.pdf> (2020. 07. 17.)

Törvényészeti Csarnok 1866/35., 1866/76., 1867/63., 1867/69., 1867/71., 1867/72., 1867/79., 1868/41., 1869/7., 1869/11., 1869/18.

Törvénytudományi műszótár, Pest 1843 <http://mek.oszk.hu/05200/05267/05267.pdf> (2020. 07. 19.)

TÓTH Lajos: A budapesti ügyvédi kamara alakulásáról. Jogtudományi Közlöny 1875/1. 7–8.

TÓTH Lőrinc: Ügyvédi állapotok. Röpirat ügyvédi érdekekben. Pozsony 1848

Ügyvédek Lapja 1891/12., 1894/13.

VARGA Endre: A hivatásos ügyvédi osztály kialakulása. A kötelező ügyvédi vizsga bevezetése 1769-ben. In: Emlékkönyv Domanovszky Sándor születése hatvanadik évfordulójának ünnepére. Budapest 1937, 625–642.

ZLINSZKY Imre: Jogtörténelmi vagy jog- és államtudományi társulat alapításáról. Jogtudományi Közlöny 1875/28. 240.